

method of the teaching process as a lecture. The article determines the main characteristics, advantages and disadvantages of the lectures, which have been identified by the researchers in this period and region. It is cleared up that a lecture was the main form of teaching in the period which we research. According to the research lectures of that period had a number of characteristics, such as: 1) they holistically and logically covered the basic provisions of the course; 2) they armed students with study of a particular methodology of science; 3) they were better and more complete than other forms of training, compensated obsolescence or lack of modern textbooks and manuals; 4) they were the most operational in giving the latest data of science; 5) they combined organically teaching and education; 6) they targeted students for independent work and defined its main directions. Besides the article shows that this form of teaching had the following advantages: the most economical way of teaching; the most effective way for students to learn; one of the most effective means of shaping the worldview and beliefs; one of the most effective means of direct personal influence of a lecturer for a large audience at the same time. However the author has managed to discover that lectures of that period had some disadvantages. They are the following: 1) the lectures could not depart from the general basic works, textbooks, axioms and truths; 2) they provided only minimal feedback of lecturer and students; 3) they made an impact on particular student the weaker, the more numerous audience was present in a lecture halls. Among other shortcomings of lectures that we have noticed was politicization of lecture materials. While researching the problem the author has found out that in Soviet higher educational institutions organization of educational process was clearly regulated by documents of the Ministry of Higher Education of the USSR, so differences between lectures, which at that time were almost the only source of knowledge, were only in the level of teacher's teaching skills. It is worth noticing that in the period which the paper studies higher educational institutions of East Ukrainian region during the educational process, on the one hand, the emphasis was placed on the intellectual development of future professionals, on the other hand – some teachers continued to use such methods of giving lectures, which were mandatory and were focused only on the transmission of information (especially in the 50's).

Key words: forms and methods of the learning process, lecture, learning process in higher educational institutions, East Ukrainian Region.

УДК 37.035.7(477)

Е. Ю. Дорошенко

Запорізький національний університет

ФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНОСТІ У ВИХОВАНЦІВ КАДЕТСЬКИХ КОРПУСІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ (XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

У статті на підставі історичних матеріалів розглядається специфіка виховного процесу в кадетських корпусах на території України в XIX на початку XX століття. Зокрема з'ясовується, як методом привчання майбутнім офіцерам прищеплювалися стійкі форми поведінки, пов'язані з організованістю, зібраністю, витримкою, які притаманні такій рисі характеру, як дисциплінованість. Доведено, що система виховання в кадетських корпусах, що функціонували на території Наддніпрянської України в середині XIX – на початку XX ст., розвивалася відповідно до конкретно-історичних умов відсутності політичної самостійності України та входження Наддніпрянщини до складу Російської Імперії, відтак визначалася імперськими ідеологічними цінностями – відданістю й любов'ю до Царя та Вітчизни.

Ключові слова: кадетський корпус, виховання, характер, дисциплінованість, метод привчання, розпорядок дня, зібраність, чистоплотність, охайність, трудова діяльність.

Постановка проблеми. Характер людини постає в дитинстві й особливо інтенсивно розвивається в підлітковому віці у процесі практичної діяльності, його основні риси детерміновано умовами та способом життя й середовищем, у якому вони формуються. Як доводить багатовіковий педагогічний досвід, у різні часи й у різних історичних умовах склалися різні системи виховання, у межах яких роками вироблялися методи й прийоми, за допомогою яких формувався характер дитини й певна форма її поведінки, які в подальшому впливали на перебіг життя людини, визначали не тільки її особистісну долю, але й специфіку її практичної діяльності.

Як свідчить аналіз джерел, кадетські корпуси середини XIX – початку XX ст. від інших навчальних закладів Російської Імперії відрізнялися, насамперед, особливою увагою до дисципліни, яка була фундаментом армійського життя й армійського складу характеру. Оскільки головним завданням цих навчально-виховних закладів було виховання професійних військових кадрів, які мали стати підґрунтям збройних сил держави, то першочергова мета кадетського виховання полягала у формуванні дисциплінованості як визначальної риси характеру. Така мета вимагала комплексного підходу: необхідно було не лише застосовувати різні методи, прийоми та засоби виховання, а й створити середовище й умови, які б сприяли укоріненню у свідомості кадетів стійких форм поведінки, пов'язаних із притаманними дисциплінованості властивостями – організованістю, зібраністю, витримкою, адже основні етапи формування характеру кадета припадали на період його життя в корпусі.

Аналіз актуальних досліджень. Система виховання в кадетських корпусах дореволюційної Росії виступає предметом переважно історіографічних досліджень, тому її розгляд має загальний характер. І хоча сьогодні існує низка ґрунтовних досліджень з історії кадетських корпусів, де окремим питанням поставлені проблеми виховання, зокрема у працях М. І. Алпатова, А. Ю. Воробйової, М. І. Нещадима, А. П. Ткачука, О. А. Хазіна, однак бракує розвідок, у яких досліджуються окремі педагогічні аспекти виховання кадетів.

Мета статті. Спираючись на документально-історичні матеріали й окремі факти з історії кадетських корпусів Наддніпрянщини, ми розглянемо, як методом привчання вихованцям Київського, Полтавського, Одеського та Сумського корпусів прищеплювалася дисциплінованість як фундаментальна для майбутніх офіцерів риса характеру.

Виклад основного матеріалу. Система виховання в кадетських корпусах, що функціонували на території Наддніпрянської України в середині XIX – на початку XX ст., розвивалася відповідно до конкретно-історичних умов відсутності політичної самостійності України та входження Наддніпрянщини до складу Російської Імперії, відтак визначалася імперськими ідеологічними цінностями – відданістю й любов'ю до Царя та Вітчизни. Виховання в

кадетських корпусах спиралося на священний девіз «Віра, Цар і Вітчизна» і їх випускники мали в майбутньому з гідністю відстоювати звання офіцера Царської Армії та честь мундира. Підготовка майбутніх захисників вітчизни та царського престолу була головною метою кадетських корпусів, якій підпорядковувався виховний процес як цілісна й багатовекторна система взаємозалежних цілей, принципів, методів, прийомів і форм виховання.

У цьому контексті вельми важливим було формування певних рис характеру у вихованців кадетських корпусів, з одного боку, – суспільно цінних, з іншого, – таких, які б допомогли юнакам адаптуватися в майбутній трудовій діяльності, адже більшість випускників цих навчальних закладів пов'язували своє життя з військовою справою. Адже, за визначенням С. У. Гончаренка, характер є сукупністю «відносно сталих індивідуальних психічних рис людини, що виявляються в її поведінці й діяльності, ставленні до суспільства, колективу, самої себе», він «зумовлений соціальним буттям особистості, засвоєним соціальним досвідом, що породжує типові риси характеру, які визначаються типовими обставинами життєвого шляху людей у конкретно-історичних умовах» [4, 352].

Як відомо, вирішальний вплив на характер дитини має виховання та середовище, у якому відбувається соціалізація суб'єкта. Саме завдяки комплексу виховних заходів – процесу цілеспрямованої та свідомо контрольованої соціалізації, дитині прищеплюються певні позитивні якості, які в подальшому визначатимуть її поведінку. Принципово важливим у вихованні кадетів було не лише сформувати розуміння того, що можна й чого не можна робити, і привчити давати оцінку власній поведінці та вчинкам, а, насамперед, закласти в підґрунтя характеру майбутнього захисника Вітчизни такі якості, як почуття обов'язку, дисципліна, витримка, відповідальність, колективізм.

Характер людини починає формуватися з дитинства та особливо інтенсивно визначальні риси характеру розвиваються в підлітковому віці.

У кадетські корпуси приймалися хлопці віком від 8–10 років, а навчання тривало 7–8 років. Як бачимо, усі «три макрофази соціального розвитку особистості на дотрудовій стадії соціалізації» [2, 367]: дитинство – адаптація індивіда, підлітковий вік – індивідуалізація, юність – інтеграція, – проходили в умовах інституціонального виховання в стінах кадетського корпусу, адже сімейне виховання майбутній кадет отримувал лише в перші роки життя і в родину повертався лише на короткий час вакацій (канікул), які тривали близько двох тижнів на православні свята Різдва Христова та Великдень, улітку ж до родини відпускали лише кадетів, які мали проблеми зі здоров'ям [6, 37]. Формування світогляду, переконань, системи цінностей та ідеалів кадетів, що є необхідною умовою виховання характеру, відбувалося саме в корпусі під впливом вихователів і викладачів.

Формування характеру у вихованців кадетських корпусів здійснювалося за допомогою комплексу методів, прийомів і засобів, у процесі реалізації яких закріплювалася не лише певна форма поведінки, але й відповідний їй мотив. Життя й виховання хлопців у стінах корпусу від початку протікало в таких умовах, що повсякденна діяльність кадетів відповідала їхньому ідейному вихованню. Виховний процес був скерований не лише на досягнення єдності свідомості й поведінки вихованця, а передусім на прищеплення тих рис характеру та форм позитивного досвіду поведінки, які мали практичне значення в подальшій трудовій діяльності офіцерів діючої армії. Як відомо, підґрунтям армії є дисципліна, відтак основоположною рисою характеру військовослужбовця є дисциплінованість – уміння за будь-яких обставин і в будь-яких умовах бути зібраним, організованим, витриманим.

Одним із методів виховання в українських кадетських корпусах означеного періоду був метод привчання. Цей метод «...вимагає культивувати у вихованця здатність до організованих дій і розумної поведінки як умови становлення основ моральності й стійких форм поведінки» [2, 347]. Реалізація цього методу, насамперед, сприяла формуванню й укоріненню в кадетів однієї з найважливіших у їхній подальшій трудовій діяльності риси характеру – дисциплінованості.

Завдяки методові привчання майбутнім офіцерам прищеплювалися звичка й уміння дотримуватися дисципліни, адже все їхнє наступне життя мало проходити в умовах військової частини, де повсякденне буття підпорядковане твердо встановленому розкладу й субординації, слідування яким є обов'язковим для всіх членів армійського колективу.

З першого й до останнього дня перебування в корпусі життя кадета було чітко регламентованим, розписаним буквально по хвилинах, що змалечку привчало дітей до дисципліни [12, 29; 10, 105; 6, 37–38].

Попри певні розбіжності в розкладі корпусного життя, спільним для всіх українських кадетських закладів було неухильне дотримання затверджених норм, яке сприяло дисциплінованості кадетів, організовувало їх колективне й індивідуальне життя як зовні, так і внутрішньо і виробляло у вихованців, насамперед, таку рису характеру, як зібраність.

Методом привчання вихованцям корпусів прищеплювалися й такі важливі для майбутніх військових риси характеру, як чистоплотність і охайність, які стосувалися норм гігієни й зовнішнього вигляду кадетів і були невід'ємною складовою армійської дисципліни. Так, у праці «Одеський кадетський корпус за перші сім років його існування» (1906) її автори стверджують, що більшість дітей, яких приймали до корпусу, «...зовсім не вміли зробити найпростішого ремонту одягу – навіть пришити собі гудзика до сорочки; ніхто не вмів чистити мідні гудзики, а деякі не знали, як чистити чоботи... Були і такі, що самі не вміли умиватися; більшість вважала, що вуха,

шию, а тим більше груди, не можна мити водою з рукомийника» [10, 94]. Отже, завдання навчити дітей слідкувати за своїм одягом і зовнішнім виглядом, привчити їх до гігієни лягало на плечі вихователів і ротних командирів, як і ретельно оглядали кадетів протягом усього дня, відсилаючи того чи іншого хлопця помитися або почистити одяг, взуття. На те, що кадет повинен завжди бути старанно, чисто та дбайливо одягнений, зверталася особлива увага. Про це, зокрема, свідчить запис у річному квитку кадета Володимирського Київського кадетського корпусу, який видавався на час відпустки: «Кадети, перебуваючи у відпустці, повинні дотримуватися в білизні, одязі та взутті чистоти й охайності...» [3, 7].

Кадетів привчали не лише до таких ознак дисциплінованості, як вміння регламентувати свій час чи вправність щодо дбайливості в зовнішньому вигляді, але й прищеплювали серйозне ставлення до навчання, формуючи такі риси характеру, як працьовитість, добросовісність, наполегливість, – що є запорукою внутрішньої дисципліни особистості. Підготовка до уроків проходила не лише у присутності вихователів, а й під їхнім пильним наглядом. Вихователі повинні були добре знати загальні навчальні курси, які вивчалися кадетами, щоб допомагати слабким дітям чи тим, хто пропустив заняття через хворобу. Слід зазначити, що засоби, до яких вдавалися викладачі й вихователі у прищепленні добросовісного ставлення до занять у роботі з вихованцями молодших класів, були спрямовані на вироблення в них «механізованої звички до занять», а «...у старших класах, по мірі їх розумового й морального розвитку, навчально-виховний персонал корпусу прагнув пояснити юнакам етичні, соціальні й економічні засади їхніх занять і праці як такої» [10, 96].

Означений підхід до навчання давав відповідні результати. Так, Володимирський Київський кадетський корпус вважався одним із найкращих у Російській Імперії. Він, за словами військового діяча, дипломата, колишнього кадета-киянина О. О. Ігнат'єва, давав найбільший відсоток кандидатів у вищі технічні інститути, куди важко було вступити через високі вимоги до рівня знань [7, 34]. Наскільки ґрунтовно було поставлене навчання у Київському корпусі, підтверджує той факт, що, вступаючи до військових училищ, кияни при випуску з них маючи високий середній бал, діставали можливість обрати кращі вакансії [5, 6].

Другим після Київського вважався Сумський кадетський корпус, у якому дуже вдало підібраним був склад вихователів і викладачів. Недарма велику прихильність до цього провінційного корпусу виявляв Великий князь Костянтин Костянтинович Романов, який з 1900 року займав посаду Головного начальника Військово-навчальних закладів, а з 1910 року – генерал-інспектора Військово-навчальних закладів.

Підтвердження тому, що дисциплінованість і наполегливість у навчанні високо цінувалися, знаходимо в описанні системи балів за

поведінку, яка складалася з п'яти розрядів. Так, до негативних вчинків 1 розряду, що визначався як «Погана поведінка», серед інших зараховували такі, як невиконання наказів начальників і вчителів і постійні лінощі, що призводять до відставання від однолітків. А до 4 розряду, що визначався як «Поведінка вельми хороша», зараховували кадетів, які «вміють керувати своєю поведінкою й утримуються від порушень дисципліни» [1, 73]. Проступки, що за них знижувалися бали за поведінку, розподілялися на три групи, одна з яких визначалася як «провини щодо встановлених у закладі правил і порядків» [1, 74]. Слід зазначити, що бали за поведінку в житті кадетів мали велике значення, саме вони впливали на подальшу кар'єру випускників, оскільки згідно з балами за поведінку по закінченню корпусу колишні кадеты назначалися гренадерами, єфрейторами, молодшими чи старшими унтер-офіцерами.

Оскільки кадетський корпус зобов'язаний був вирішувати специфічні завдання воєнної підготовки (адже передбачалося, що майбутня трудова діяльність більшості випускників має бути пов'язаною з військовою справою), то велика увага приділялася стройовій підготовці, за яку відповідали ротні командири й офіцери. Як пише М. І. Завадський, «...програма навчання була значною за обсягом, проте й часу відводилося на фронтіві заняття доволі багато, і діти, під загрозою суворих вимог, швидко набували вишколу» [6, 10]. Ці слова підтверджують факти з історії Володимирського Київського корпусу. Уже в перший рік заснування його відвідав імператор Микола I, оглядаючи 1-шу і 2-гу роти, він був надзвичайно задоволений муштровим вишколом кадетів, схвалюючи їх і директора корпусу полковника Адольфа Васильовича фон Вольського [6, 14]. Згодом високу оцінку ретельно поставленій муштровій підготовці в цьому корпусі дав один із найавторитетніших військових діячів другої половини XIX ст., головнокомандувач Київського військового округу генерал Михайло Іванович Драгомиров, який підкреслив, що особливу увагу привертає те, що кадетів навчили у строю думати, а не бути автоматами [8, 8]. Це було принциповим зауваженням, адже Драгомиров, як автор військових підручників, зокрема курсу тактики, високо цінував у військовій справі саме розум, а не автоматизм, серед драгомирівських повчань офіцерам є думка: «Під час навчання необхідно перейматися тим, щоб отримати розумові й вольові навички» [11].

Як бачимо, в організації виховання в кадетських корпусах на території України підхід до такого поняття, як дисципліна, не був формальним, і наведені факти свідчать, що за своїм змістом цей підхід відповідав розумінню дисципліни генералом Драгомировим, який, як ніхто інший із його сучасників, міг висловити сутність вимог, що їх ставила перед військовими актуальна історична ситуація. «Дисципліна, – пише генерал, – полягає в тому, щоб викликати на світ Божий усе велике й святе, що причаїлося в глибині душі пересічної людини; вона не пасивне

самовідречення, яке вибивається палицею і виснаженням, не та покірність, яка не йде далі буквального виконання наказу, і то поверхово, а самовідречення людини, себе поважаючої й тому прагнучої дати більше, ніж вимагає формальний обов'язок» [11].

Кадети українських корпусів брали участь у парадах і військових оглядах. Це вважалося за честь для юнаків і такі заходи мали велике виховне значення, оскільки сили, час і наполегливість, витрачені на муштрований вишкіл, отримували переконливу мотивацію, а дисциплінованість, як стійка форма поведінки кадетів, набувала унаочненого характеру. Адже військовий парад являє собою не лише урочисте й зовні красиве дійство, а є демонстрацією сили й могутності держави, рівня підготовки її армії. Так, отримавши у 1858 році корпусний прапор, київські кадети брали участь у військовому параді [6, 27]. Під час Російсько-Японської війни перед відправкою на фронт Одеського 8-го армійського корпусу імператор Микола II проводив огляд, у якому в повному складі брав участь Одеський кадетський корпус, зайнявши почесне місце на правому фланзі військ [9, 17].

Характер людини формується та розвивається у процесі практичної діяльності, його основні риси детерміновано умовами й способом життя та середовищем. Практичне значення для майбутніх офіцерів мав не тільки муштрований вишкіл, але й життя в літніх таборах, побут яких був наближений до побуту військових таборів. Кадети несли гарнізонну та польову службу, своїми руками будували фортифікації, опановували топографічне креслення. М. І. Завадський наводить такі факти з табірної практики Київського корпусу: «Вихованці 5 загального класу на початку табірних зборів повинні були виконувати топографічні роботи, а ті, хто закінчив 1-й спеціальний клас, окрім цього, отримували відрядження на деякий час до інженерних військ Києва для практичних саперних робіт» [6, 38]. Практична діяльність кадетів у літніх таборах зміцнювала їх звичку до дисципліни, заклала реальний ґрунт у розуміння того, що дисциплінованість є не просто бажаною, а й необхідною рисою характеру в польових умовах, від якої залежить як власне життя вояка, так і життя його товаришів.

Висновки. Формування дисциплінованості як основоположної для військовослужбовців риси характеру в кадетських корпусах на території України в XIX – на початку XX ст. здійснювалося, насамперед, шляхом привчання, завдяки якому у свідомості вихованців закріплювалися стійкі форми поведінки, пов'язаної з організованістю, зібраністю, витримкою. Життєва та трудова діяльність кадетів була організована таким чином, що дисциплінованість, як форма поведінки, отримувала як зовнішню, так і внутрішню мотивацію. Уже на початку XX століття вихованців кадетських корпусів, що діяли на території України поставила в особливо складну ситуацію, адже їм, на відміну від представників інших імперських

кадетських корпусів, довелося обирати між Вірою, Вітчизною і Царем. Цей вибір потребував не просто дисциплінованості, витримки, мужності, але й глибокого діалектичного розуміння почуття обов'язку. Проте саме українські кадети відзначалися не механічним виконанням норм і правил, а розумінням того, що вони роблять і задля чого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов Н. И. Учебно-воспитательная работа в дореволюционной школе интернатного типа: Из опыта кадетских корпусов и военных гимназий в России / Николай Иванович Алпатов. – М. : Учпедгиз, 1958. – 244 с.
2. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Мирон Йосипович Варій, Володимир Львович Ортинський. – 2-е вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 376 с.
3. Годовой билет кадета Владимирского Киевского кадетского корпуса. – 18 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Довідкове видання / Семен Устинович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
5. Дубінський В. Володимирський кадетський корпус / В. Дубінський, Г. Аустрін // Народна армія. – 2000. – 26 лют. – С. 6.
6. Завадский Н. П. Владимирский Киевский кадетский корпус. 1851 – 10 / XII 1901 г. : Исторический очерк / Н. П. Завадский. – К. : Типография Р. К. Лубковского, 1908. – 145 с.
7. Игнатъев А. А. Пятьдесят лет в строю. Мемуары / Алексей Алексеевич Игнатъев. – М. : Воениздат, 1986. – 752 с.
8. Карпенко М. Київський кадетський корпус: Сторінки історії (1852–1920) / Микола Карпенко, Олександр Скрябін // Військово-історичний альманах. – 2006. – № 2. – С. 4–24.
9. Одесский кадетский корпус // Кадетский журнал. – 2011. – № 2 (6). – С. 17–19.
10. Одесский кадетский корпус за первые семь лет его существования / под ред. С. В. Петровского. – Одесса : Типография Е. И. Фесенко, 1906. – 229 с.
11. Офицерская памятка: Мысли и афоризмы генерала М. И. Драгомирова о военном деле [Электронный ресурс]. – СПб. : Типография Н. В. Васильева, 1892. – Режим доступа : http://artofwar.ru/k/kazakow_a_m/text_0430.shtml.
12. Павловский И. Ф. Исторический очерк Петровского Полтавского кадетского корпуса (1840–1890) / И. Ф. Павловский. – Полтава : Типография губернского правления, 1890. – 190 с.
13. Сумской кадетский корпус (1900–1950). – Сан-Франциско, 1955. – 125 с.

РЕЗЮМЕ

Дорошенко Э. Ю. Формирование дисциплинированности у воспитанников кадетских корпусов на территории украинских губерний (XIX – начало XX в.).

В статье на основе исторических материалов рассматривается специфика воспитательного процесса в кадетских корпусах на территории Украины в XIX – начале XX века. В частности объясняется, как методом приучения будущим офицерам прививались устойчивые формы поведения, связанные с организованностью, собранностью, выдержкой, которые определяют такую черту характера как дисциплинированность. Доказано, что система воспитания в кадетских корпусах, которые функционировали на территории Надднепрянской Украины в середине XIX – начале XX ст., развивалась в соответствии с конкретно-историческими условиями отсутствия политической самостоятельности Украины и вхождения Приднпровья в

состав Российской Империи, а затем определялась имперскими идеологическими ценностями – преданностью и любовью к Царю и Отечеству.

Ключевые слова: *кадетский корпус, воспитание, характер, дисциплинированность, метод приучения, распорядок дня, собранность, чистоплотность, аккуратность, трудовая деятельность.*

SUMMARY

Doroshenko E. *The formation of the discipline of the cadets on the territory of the ukrainian provinces (XIX – beginning of XX centuries).*

The article reveals the specifics of the educational process in pre-revolutionary cadet corps of the Dnieper Ukraine on the basis of historical materials. In particular, it explains the way of instilling resistant behaviour to future officers by means of accustoming, associated with organization, equanimity and moderation that are inherent in the character's feature such as disciplined behavior. The author proves, that a decisive influence on the character of the cadet had the education and the environment in which the socialization takes place.

Formation of discipline as fundamental for the military character traits in the cadet corps in Ukraine in the XIX – early XX century was carried out primarily through habituation, by which pupils fixed in their minds resistant behavior related with organization, concentration, endurance. Cadets' life and work activity were organized in such a way that the discipline as a form of behavior received both external and internal motivation. It is emphasized that Ukrainian cadet corps participated in parades and military reviews. It was considered an honor for the young men and such measures had influential educational value because of the effort, time and persistence spent on training, received a convincing motivation, and discipline, as a sustainable form of behavior of cadets, acquired scientific character. After all, a military parade is not only a solemn and outwardly beautiful action, but it is also a demonstration of strength and power of the state, the level of training of its army.

At the beginning of the XX century pupils of cadet corps which operated in Ukraine have put in a particularly difficult situation, because they, unlike other members of the imperial cadet corps, had to choose between faith, Motherland and Tsar. This choice is needed not just discipline, endurance, courage, but also a deep understanding of the dialectical sense of duty. However, it was Ukrainian cadets who observed not mechanical implementation of rules and regulations, but understanding what they are doing and for what.

Key words: *cadet corps, education, character, discipline, method of accustoming, routine, equanimity, cleanliness, tidiness, working practice.*

УДК 37.025/.026(091)(477)

Г. І. Іванюк, А. Д. Січкач

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДІЯЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ ХХ СТОЛІТТЯ

В умовах модернізації змістово-методичного забезпечення діяльності дошкільних навчальних закладів на засадах особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів актуалізується проблема становлення і розвитку ідей діяльнісного підходу. Історико-педагогічні студії ХХ століття характеризуються значними здобутками в розробленні теорії діяльнісного підходу, зокрема в дошкільній освіті. У статті, за результатами теоретичного аналізу, з'ясовано сутність ідей діяльнісного підходу до навчання й виховання дітей дошкільного віку в історико-